

MUHAMMED b. TEKİŞ

ğol geleneğine göre yakılmak üzere Ögedey Han'a gönderilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, bk. İndeks; Muhammed b. Ahmed en-Nesevî, *Siret-i Celâleddin-i Mingburnî* (trc. Anonim, nşr. Müctebâ Minovî), Tahran 1344 hş./1965, bk. İndeks; Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâşirî*, I, 304-317; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşâ* (Öztürk), I-III, bk. İndeks; Ebü'l-Ferec, *Târîh*, II, 475; Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (Nevâî), s. 366; A. Hartmann, *an-Nâsir li-Din Allâh: 1180-1225*, Berlin-New York 1975, bk. İndeks; Ghulam Rabbani Aziz, *A Short History of the Khwarazmshahs*, Karachi 1978, s. 35-112; R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu* (trc. M. Reşat Üzmen), İstanbul 1980, s. 231 vd.; İbrahim Kafesoğlu, *Harezşahlı Devleti Tarihi*, Ankara 1984, s. 144-285; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, bk. İndeks; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1991, s. 193-196; H. Ahmet Özdemir, *Moğol İstilas ve Abbâsî Devleti'nin Yıkılışı: Cengiz ve Hülâgü Dönemleri, 616-656/1219-1258* (doktora tezi, 1997), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 46-48, 57-117; M. Fuad Köprülü, "Hârizmşahlı", *İA*, V/1, s. 271-275; C. E. Bosworth, "Ut-râr", *El²* (İng.), X, 955.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

MUHAMMED TEYMUR

(محمد تیمور)

(1892-1921)

Arap edebiyatında modern
kısa hikâye türünün öncülerinden
Mısırlı edip ve yazar.

13 Temmuz 1892'de Kahire'de Türk asıllı aristokrat bir aile içinde dünyaya geldi. Babası entelektüel kişiliği, sahip olduğu büyük kütüphane ve yazma koleksiyonu ile ünlü Ahmed Teymur Paşa, halası meşhur kadın şair Âişe İsmet Teymur'dur. İlk ve orta öğrenimini Kahire'de tamamladı. Lise yıllarında *el-Mü'eyyed* dergisinde makaleler yayımladı, tiyatroyla ilgilendi. 1910'da tıp tahsili yapmak amacıyla gittiği Berlin'de üç ay kaldıktan sonra hukuk öğrenimi için Paris'e geçti. Fransa'da kaldığı üç yıl boyunca hukuk tahsilinin yanı sıra Fransız edebiyatını yakından tanıma fırsatını da elde etti. Realist edebiyattan ve özellikle Guy de Maupassant'dan etkilendi. Avrupa'da geçirdiği yıllar onun düşünce yapısı ve iç dünyasının olgunlaşmasına büyük katkıda bulundu. 1914'te tatilini geçirmek üzere Mısır'da bulunduğu sırada I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi yüzünden Paris'e dönemedi. Bir süre devam ettiği Yüksek Ziraat Okulu'ndan da ayrılarak kendini

edebî çalışmalara verdi. Kısa hikâyelerini ve şiirlerini *es-Süfûr* gazetesinde yayımladı, ayrıca piyesler yazdı. Ferdin kendisini kuşatan çevrenin bir eseri olduğu, dolayısıyla iyilik ve kötülüğün fertte değil toplumda bulunduğu düşüncesini esas alan Fransız realist yazarlarına uyararak tiyatro yoluyla sosyal meselelere çare bulmayı denedi. Hidiv II. Abbas'ın yerine geçen Hüseyin Kâmil zamanında sarayda mâbeyinci olarak görevlendirildiği süre içinde tiyatro faaliyetlerine ara vererek hikâye yazma üzerinde yoğunlaştı. 1917'de Hüseyin Kâmil'in yerine I. Fuâd'ın gelmesiyle bu görevden ayrılıp hikâye ve piyes yazmayı sürdürdü. Yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak 21 Şubat 1921'de Kahire'de vefat etti.

Kendi dönemindeki Mısır edebiyatının ülkenin atmosferini yansıtmadığını gören Muhammed Teymur toplum hayatını gerçekçi bir yaklaşımla ortaya koyan, konusunu Mısır çevresinden alan edebiyatın kurulmasına gayret göstermiştir. Onun zamanındaki edebiyatçılar, edebî sanatlar kullanmak suretiyle eskiyi taklide çalışanlar ve Batı'yı takip eden, ancak tercüme dışında fazla bir şey yapmayanlar olmak üzere iki kategoriye ayrılıyordu. Muhammed Teymur hikâyelerinde Mısır ortamını yansıtmaya çalışmış, bunun için çevresini dikkatli bir şekilde gözlemleyerek toplumdaki sosyal meseleleri, köylülerin eğitimi, yoksulluk, toplum sınıfları arasındaki büyük farklılık, kızların ailelerinin zoruyla evlendirilmesi gibi konuları işlemiş, hikâyelerinde yer yer halk dili kullanmıştır.

Muhammed Teymur'un klasik Fransız dramasının özelliği olan zaman, mekân ve olay birliğinin yanı sıra drama sanatının temel unsurlarından figür ve diyaloglara da yer vermesi onun hikâyelerinin tiyatrodan büyük ölçüde etkilendiğini göstermektedir. Yazar hikâyelerinin çoğuna bunların geçtiği mekânların adlarını koymuş, figürleri kılık kıyafet ve hareketleriyle okuyucunun zihninde canlanacak şekilde tasvir etmiş, ikincil figürlere de oldukça fazla yer vermiştir. Ayrıca kişileştirmede ve kendi bakış açısını oraya koymada etkin rol oynamak suretiyle varlığını hissettirmiştir. İgnatij J. Kratchkovskij, Carl Brockelmann ve Peres gibi şarkiyatçılar, Muhammed Teymur'un 1917'de *es-Süfûr* gazetesinde çıkan "Fî'l-kıtır" adlı hikâyesinin Batı kriterlerine göre modern anlamdaki ilk Arap hikâyesi olduğu görü-

şündedir. Muhammed Teymur'un 1917 yılında *es-Süfûr*'da "Mâ terâhül-'uyûn" başlığı altında neşrettiği kısa hikâyeleri ölümünden sonra aynı adla basılmıştır (Kahire 1927, 1964). Ayrıca 1918-1919'da *es-Süfûr* gazetesinde tiyatro eleştirileri yayımlamıştır. Hikâyelerinde realizmin, şiirlerinde ise romantizmin etkisinde kalan Muhammed Teymur bir divan, kısa hikâyeler, edebî eleştiri ve sosyal konularla makaleler, "el-'Usfûr fi'l-kâfes", "Abdüssettâr Efendî" (Kahire 1960) ve "el-Hâviye" adıyla üç telif, "el-İşretü't-çayyibe" ismiyle biri uyarılma, biri de müzikal opera eseri olmak üzere beş piyes bırakmıştır. Bu eserleriyle Mısır Arap tiyatrosunu mahallî sınırların dışına çıkararak Avrupa tiyatrosu düzeyine yükseltmiştir (İbrâhim Nâcî – İsmâil Edhem, s. 40). Şiirlerinde geleneksel kalıplardan ayrılmış, serbest şiir ve mensur şiir örnekleri ortaya koymuştur. Yazarın piyesleri ve uzun hikâyesi dışında kalan eserlerini ölümünden sonra kardeşi Mahmud Teymur bir araya getirerek *Mü'ellefâtü Muhammed Teymur: Hayâtühü ve a'mâlüh* adıyla üç cilt halinde yayımlamıştır (Kahire 1922, 1926, 1971). Abbas Hıdır, Muhammed Teymur'un hayatı ve edebî kişiliğine dair bir eser yazmış, Nebîl Râgıb da onun eserleriyle gerçekleştirdiklerinin tahlilini yaptığı bir kitap kaleme almıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Enver el-Cündî, *Kıssatü Mahmûd Teymur*, Kahire 1951; Şevki Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyü'l-'mu'âşır fi Mısır*, Kahire 1379, s. 300; Abbas Hıdır, *el-Vâkı'üyye fi'l-'edeb*, Kahire 1967, s. 156-160; a.mlf., *Muhammed Teymur: Hayâtühü ve edebüh*, Kahire, ts. (ed-Dârü'l-Misriyye), tür.yer.; Mahmûd Teymur, *Mü'ellefâtü Muhammed Teymur: Vamîzü'r-rûh*, Kahire 1971, tür.yer.; a.mlf., *Talâ'ü'l-'mesrahi'l-'Arabî*, Kahire, ts. (Mektebetü'l-'âdâb), s. 64-75; Ahmed Heykel, *Te'avürü'l-'edebî'l-hadîs fi Mısır*, Kahire 1978, s. 204-217; Mahmûd el-Hüseynî el-Mürsî, *el-İtticâhâtü'l-'vâkı'üyye fi'l-'kışsati'l-Misriyye*, Kahire 1984, s. 212-220; İbrâhim Nâcî – İsmâil Edhem, *Tevfîk el-Hakîm*, Kahire 1984, s. 40-41; J. Brugmann, *An Introduction to the History of Modern Arabic Literature in Egypt*, Leiden 1984, s. 244-246; Yahyâ Hakkı, *Fecrû'l-'kışsati'l-Misriyye*, Kahire 1987, s. 59-72; Bedrettin Aytaç, *Mahmûd Teymur'un Hikâyeleri ve Romanları* (doktora tezi, 1992), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Sabri Hafez, "The Modern Arabic Short Story", *Modern Arabic Literature* (ed. M. M. Badawi), Cambridge 1992, s. 280-281; M. M. Badawi, "Arabic Drama: Early Developments", a.e., s. 349-353; P. Cachia, "The Critics", a.e., s. 438-439; Lûsî Ya'kûb, *el-Üsretü't-Teymûriyye ve'l-'edebü'l-'Arabî*, Kahire 1993; Nebîl Râgıb, *Muhammed Teymur*, Kahire 1996.

BEDRETTİN AYTAÇ